

idrak

Dini Arařtırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies

Cilt/Volume-3 • Sayı/Issue-2 • Aralık 2023

Cilt | Volume: 3 • Sayı | Issue: 2

15 Aralık | December 15, 2023

**Zeynep Özcan. İnönü Dönemi Dini Hayat. İstanbul: Değerler
Eğitimi Merkezi Yayınları, 2015, 432 sayfa.**

Fatma Betül Alıcılar

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal
Bilimler*

*Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye.
Graduate Student, Ankara Sosyal Bilimler University, Institute of Social
Sciences,*

Department of Philosophy and Religious Studies, Ankara/ Türkiye.

fatmabetul.alicilar@student.asbu.edu.tr

ORCID: 0009-0002-3044-7762

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | *Article Type:* Kitap Değerlendirmesi | Book Review

Geliş Tarihi | *Date Received:* 16 Temmuz | July 2023

Kabul Tarihi | *Date Accepted:* 29 Kasım | November 2023

Yayın Tarihi | *Date Published:* 15 Aralık | December 2023

Atıf | Cite as

Alıcılar, Fatma Betül. "Zeynep Özcan. İnönü Dönemi Dini Hayat. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2015, 432 sayfa.". İdrak Dini Araştırmalar Dergisi 3/2 (Aralık 2023), 417-422.

İntihal | Plagiarism

Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir.

*This article has gone through a peer review process and scanned via a
plagiarism software. No plagiarism has been detected.*

Telif | Copyright ©

*idrak'te yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir.
The copyrights of articles published in idrak belong to their authors.*

Published by Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Giresun University Faculty of Theology, 28200, Giresun, Türkiye.

Zeynep Özcan. İnönü Dönemi Dini Hayat.

İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2015, 432 sayfa.

Öz

Günümüzde bireysel ve toplumsal düzlemde yansımalarına sıklıkla rastlanılan modernleşme hareketinin temelleri Cumhuriyet dönemine dayanmaktadır. O dönemde yoğun olarak bulunan modern bir toplum ve çağdaş bir medeniyet oluşturma algısı herkes tarafından bilinen bir gerçek olmakla birlikte, İnönü dönemi de sürdürülen politikalar ve yenileşme hareketlerinin izlerini taşıyan dönemlerden biri olarak karşımıza çıkar. Din, kültür ve eğitim gibi çeşitli alanlarda kendisini gösteren uygulamalar, içinde bulunduğu toplumun dini hayatını da büyük oranda şekillendirerek bireylerin dindarlığına önemli ölçüde etki eder. Detaylı olarak ele alınması gereken bir süreç olan İnönü dönemi dindarlığı ve birey perspektifinden dönemin yapısı, İnönü Dönemi Dini Hayat adlı kitabın ikinci bölümünde ayrıntılarıyla ele alınmış olup, sunulan çalışma bahsi geçen bölümü detaylı olarak inceleme amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, Dini hayat, İnönü dönemi, Politika.

Zeynep Özcan tarafından kaleme alınan *İnönü Dönemi Dini Hayat* adlı eser, 1938-1950 arası dönemi konu ederek “*Dönemin Dini Hayatını Etkileyen Faktörler*” ve “*Psiko-Sosyal Açıdan Dini Hayat*” olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Söz konusu çalışma literatürde tarihsel bir süreci psikolojik açıdan inceleyen sınırlı sayıda eserlerden biri olmasıyla ön plana çıkmaktadır. Öncelikle yazarın biyografisine bakılacak olduğunda adı geçen eserin, Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Zeynep Özcan’ın 2014 yılında tamamladığı “*Cumhuriyet Dönemi Dini Hayat*” isimli doktora tezinin 2015 yılında kitap olarak yayımlanmış hali olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Kitabın İnönü dönemi dini hayatının detaylandırıldığı ikinci kısmı incelendiğinde yazarın, dönemi aydın ve halk kesimleri olarak iki ayrı düzlemde ele alarak bu bağlamda o dönemdeki yasal düzenlemeleri ve ekonomi, eğitim, din ve kültür alanlarındaki politikaların bireyler üzerindeki etkilerini eserine konu etmekte olduğu görülmektedir. Dönemin dini hayatıyla bireysel ve toplumsal yapısını politika ekseninde aydınlatma amacı taşıyan eserde, genelde din özelde ise İslam dini uğrunda halk tarafından verilen mücadelelerden bahsedilmektedir. Bu bağlamda, dönemin siyasi gücünün dini alanda halka uyguladığı baskı ve getirdiği kısıtlamaların toplum üzerindeki etkileri şiddet ve korku unsurları ön plana çıkarılarak ele alınmaktadır. Ek olarak,

sosyolojik bağlamda köy ile kent, bir başka deyişle halk ile yöneticiler arasındaki ayrımın belirginliğini vurgulayan çalışmada, dönemin koşulları ile günümüz arasında kıyaslamalar yapılmış ve sonuçta dönemler arası benzerlikler olduğu aktarılmıştır.

Eserin giriş kısmında ikinci bölümün anlaşılmasına yardımcı olması açısından dini hayatın boyutları ve dindarlık tipolojileri gibi alana dair genel tanımlamalar mevcuttur ve aynı zamanda, sosyolojik açıdan dönemin kültürel, ekonomik ve eğitim yapıları da tanıtılmıştır (s. 11-82). Verilen bilgiler ışığında dönemin tablosu çizilerek okuyucuya dönem hakkında genel bir bakış açısına sahip olma imkânı sunulmuştur. Kitabın birinci bölümünde İnönü dönemi dini hayatı, döneminin din politikaları ekseninde ele alınırken, çeşitli şahsiyetler ve dini hareketlere yapılan örneklendirmelerle dini yasaklar ve din eğitimi koşulları aktarılmaya çalışılmıştır (s. 89-238).

Kitabın ikinci bölümü 1938-1950 zaman diliminde psiko-sosyal açıdan dini hayatı ele almıştır. Bu süreç; dönemin dindarlığı, yasal düzenlemeler ve etkileri, politik tutumlar ve dönemin özelliklerinin günümüz ile karşılaştırılması olmak üzere dört ana bölümde aktarılmıştır (s. 239-386). İlk olarak, dönemin dindarlığı detaylandırılmış ve halk ve aydın kesim arasında ciddi farklar olduğu bilgisinin üzerinde oldukça durulmuştur. Dönemin şartlarında gelenekseli temsil eden ve sürdürme gayretinde olan halkın büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca modernleşme, bir anlamda Batılılaşma, eksenli hareket eden ve yöneticiler ile halk arasında köprü görevi üstlenen aydın kesimin ise geleneksel olana hurafe olarak baktığı, dinin ilerlemeye engel olması hasebiyle vicdanlarda yaşanan bir olgu olarak kalması fikrine sahip oldukları belirtilmiştir (s. 263). Dönemin liderleri tarafından oluşturulan şiddet ve baskı ortamının yansımalarına şahitlik etmek açısından, dönemin tanıklarının aktarımlarından sıkça söz edilmiştir ve bu bağlamda, geleneksel ve modernin karışımı olarak yeni bir dindarlık tipolojisi ortaya çıktığı ve Peyami Safa'nın deyişiyle "Doğu-Batı sentezi" dindarlık tipinin özellikle kentsel bölgede yaygınlaştığı bilgisine yer verilmiştir (s. 266). Ek olarak, dini bilgiye ulaşma konusunda zorluk çeken ve dolayısıyla inançlarına din dışı olguların karıştığı halkın, dini

bir “telafi mekanizması” olarak görmeye başlaması durumu sürecin özetlenmesi açısından önem arz etmektedir (s. 239-269).

Ezanın Arapça okunma yasağı ve din eğitimine dair tüm içeriklerin engellenmesi gibi yasal düzenlemelerin etkilerini ikinci sırada ele alan yazar, bu yeniliklerin halk ile yönetici kesimi karşı karşıya getirdiğini belirtirken, ülkenin çeşitli bölgelerinde halkın kendince çözüm yolları arama çalışmalarına örnekler sunmuştur. Din ve vicdan özgürlüğünü kaybetme noktasına gelen halkı temsil etmeleri adına Kısakürek ve Serdengeçti gibi dönemin tanınmış isimlerinin eserlerine atıf yapılmış, ne kadar zorlu ve korku unsurlarıyla dolu bir süreç olduğunun bu eserlerden de kolaylıkla anlaşılacağı bilgisine dikkat çekilmiştir (s. 280-283). Diğer yandan olayların psikolojik düzlemde derinlemesine ele alınması ve bu bağlamda bireylerin yaşamlarına son vermeleri gibi durumlara rastlanılması, halkın geldiği noktayı ve yaşadığı toplumsal yabancılaşmayı temsil etmesi açısından oldukça çarpıcı ve yerinde bir örnektir. Ayrıca, yoğunluklu olarak karamsarlığa düşen ve kimlik krizi yaşayan halkın, yeni iktidarın gelmesi ve yasakların kaldırılmasıyla yaşadığı refahın dönemin gazete manşetlerinden örneklerle aktarılmasının da Menderes’in ifadesiyle “halka mal olmamış” uygulamaların ortadan kaldırılmasının oluşturduğu özgür ortamı gözler önüne serdiği söylenebilir (s. 269-318).

Üçüncü olarak dönemin din, eğitim, kültür ve ekonomi alanındaki devlet politikaları ve bu politikaların halk üzerindeki etkilerinin yansıtılmaya çalışılması ve 1938-1950 dönemi karakteristiğinin en belirgin şekilde görüldüğü kısım olması hasebiyle ikinci bölüm, en önemli bölüm olarak karşımıza çıkar. Öncelikle, politikaların etkisiyle “biz ve ötekiler” ayrımının oluştuğu vurgusu, dönemin tam anlamıyla karşıt görüşleri bir arada bulundurmasına örnek teşkil etmesi açısından önem taşımaktadır (s. 320). Bu bölümde başvuru kaynaklarda özellikle din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarla sıklıkla karşılaşılıyor olup bu çalışmalar, toplumun içinde bulunduğu baskı ortamına bir tepki olarak geliştirdiği cemaatleşme hareketleri ve dogmatik girişimlere de açıklık getirir niteliktedir. Politikalar çerçevesinden bakılacak olduğunda; tercüme ve dilin sadeleştirilmesi faaliyetleriyle toplum kültürel anlamda geçmişinden koparılmaya çalışılırken, eğitim hususunda ise ders müfredatlarının sekülerleşme

temelli değiştirilmesi ve küçük yaştan itibaren pozitivizm anlayışına maruz kalan bireylerin ilerleyen süreçte inanca yönelik krizler yaşaması dönemin dikkat çekici unsurlarına örnek gösterilebilir. Laikliğin bir devlet politikası olarak dönemin sınırlarını çizdiği belirtilmiş ve bu süreç yabancı kaynaklardan da yararlanılarak detaylandırılmıştır (s. 319-367).

Son olarak İnönü dönemi ile günümüz dindarlığını karşılaştıran yazar, günümüzde muhafazakâr dindarlara ek olarak o dönemin yansımalarından biri olan laik dindarlık tipolojisine sıklıkla rastlandığına ve popüler kültürün de etkisiyle dış güdümlü dindarlık örneklerinin de eklendiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca, teknolojinin gelişimiyle bireylerin medya iletişim araçları vasıtasıyla her türlü dini bilgiye ulaşma imkânına kavuşması, aynı zamanda sekülerizmin de etkisiyle yeni akımların ortaya çıkmaya başlaması ve dini alanda bireyselleşmelerin yaygınlaşması durumları dile getirilmiştir. Sonuçta, din ve vicdan özgürlüğü sağlanmasının yanında bireylere kendilerini ifade edebilecekleri ortamların sunulmasıyla dini alanda bir nevi çözümler yaşanmaya başlanması ve bu bağlamda bireylerin İnönü dönemindeki gibi dini değerleri muhafaza etmekten ziyade siyasi platformda aktif olmaya çabalaması, günümüz dini hayatının dikkate değer noktalarındandır. (s. 368-385).

Genel olarak eserin özellikleri incelenecek olduğunda, her ne kadar akademik kavramlar kullanılsa da giriş kısmında sunulan tanımlamalar yardımıyla konuya açıklık getirildiği ve bu durumun eseri sade ve anlaşılır yaptığı görülmektedir. Bu çerçevede, doktora tezinden kitap haline getirilmiş olması bakımından akademik bir dile sahip ve o alanda çalışanlara yönelik duruyor olmasına rağmen, gündelik yaşamdan örneklerin ve dönemin tanıklarıyla gerçekleştirilen yapılandırılmamış görüşmelerin sunulmasıyla sürecin herkes tarafından açıkça kavranmasını sağlayarak eseri konuya ilgi duyan her okuyucuya hitap edecek niteliğe taşır. Değerlendirmeye konu olan eserin güçlü yönlerine ilave olarak; literatür oldukça kapsamlı bir şekilde taranmış, Öcal'ın *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat* kitabı gibi dönemi bizzat yaşayan kişilerden öğrenmeyi sağlayan eserlere sıklıkla ve yerinde atıf yapılmış ve bu denli yoğun kaynak başvurusunda konu geçişleri belli bir çerçeve

içerisinde genelden özele, toplumdaki bireye doğru bir akış içerisinde tasarlanmıştır. Bu süreçte, dönemin dini hayatı çok boyutlu olarak analiz edilmiş ve eserin ortaya konma amacına ulaştığı görülmüştür. Diğer yandan, psiko-sosyal açıdan yapılan incelemede daha çok kırsal kesim olarak ele alınan halktan kişilerin yorumlarına yer verilmiş olması, aydın ve yönetici kesimden ise çok fazla örneğe rastlanmaması bir eksiklik olarak görülerek İnönü döneminin objektif olarak gözden geçirilmesi açısından her kesimden görüşe ihtiyaç olduğu ifade edilebilir. Ek olarak, modernleşme hareketlerinin zirve yaptığı dönemlerden biri olan bu sürecin aktarımında yerli kaynaklara sıklıkla yer verilmiş ancak Batılılaşma eksenli düzenlemeleri açıklarken, Batı dünyasından da yorumların eklenmesi durumunda yönetim politikalarının dış dünyaya nasıl yansıdığı bilgisiyle sürecin çok daha anlaşılır hale geleceği belirtilebilir. Uygulamaların bireyin iç dünyasına etkilerinin aktarılması hususunda ise şiddet ve baskı kavramlarının oldukça fazla kullanılması göze çarpmış, okuyucu tarafından alternatif kavramlar arayışı içine girileceği düşünülerek, korku kavramı yerine endişe ve kaygı kelimelerinin aynı oranda kullanılması örneği gibi, baskı kavramı için de zaman zaman güç ve tahakküm kavramlarına yer verilmesi önerilebilir.

Sonuç olarak, değerlendirilen çalışmanın İnönü dönemi dini hayatını birçok yönden ele alarak detaylı bir şekilde aktaran nadir eserler arasında olması ve alandaki boşluğu doldurmaya yardımcı olarak dönemin yansıtılması hususunda önem taşıması gibi faktörler eseri ön plana çıkarmıştır. Aradan geçen zaman göz önüne alındığında, o dönemle alakalı doğru bilgiye ulaşma konusunda zorluklar yaşanmasına rağmen, kapsamlı ve uzun soluklu bir çalışma sonucunda dönemin politikalarını ve onların etkilerini psiko-sosyal boyutuyla açıklayan nitelikli bir eser çıkmış ve bu bağlamda alandaki yeni çalışmalara öncülük etmekte olduğu sonucuna varılmıştır.

